

IULIAN BOLDEA

Aproximații

Colecția: Biblioteca Contemporanul ●
Sub semnul lui Hermes
Coperta și colaj: Florin Afloarei

Lector: Irina Ciobotaru
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu

Editura Contemporanul
OP-22, CP-113, Sector 1, Bucuresti,
Cod 014780, Romania
Tel/Fax: 4021-2125692; 4021-3106618
E-mail: office@contemporanul.ro
www.contemporanul.ro

Anul apariției: 2011
Ediție Digitală PDF

ISBN 978-606-8260-06-8

Copyright © 2011 Contemporanul

Iulian Boldea s-a născut la 2 martie 1963, în orașul Luduș, județul Mureș. A absolvit Liceul teoretic „Al. Papiu-Ilarian” și Facultatea de Filologie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Debut absolut în anul 1983. Între anii 1985-1989 a fost redactor al revistei *Echinox*, iar între 1987-1989 redactor șef-adjunct. A publicat în paginile revistei studii critice, eseuri, cronici literare și poeme. Este profesor universitar în cadrul Universității „Petru Maior”, decan al Facultății de Științe și Litere, conducător de doctorat. De asemenea, este redactor al revistei *Vatra*, redactor-șef al revistei *Târnava* și redactor-șef al revistei *Studia Universitatis „Petru Maior”. Philologia*. De-a lungul timpului a publicat poezii, studii, eseuri critice și cronici literare în reviste de cultură din țară și din Republica Moldova.

PRECIZARE

Ce sunt toate textele literaturii, de la începuturi încă, dacă nu aproximații, căutări febrile ale unei forme încheiate, tentative de a prinde în conturul unui cuvânt, al unui enunț, al unei fraze semnificația unui adevăr uneori abia întrezărit, care nu se lasă, însă, revelat în starea sa pură și definitivă? Scriitorul nu e nimic altceva decât un căutător perpetuu al acestui adevăr, pe care încearcă să îl fixeze în scris, cu mai mulți sau mai puțini sorți de izbândă. Paginile de față nu sunt nici ele decât niște aproximații, ale profilului câte unui creator, ale formei unei cărți, ale imaginii unui gând transpus de scriitori contemporani din generații diferite, mai mult sau mai puțin cunoscuți în contextul literaturii române de azi. De la Virgil Nemoianu, Alexandru Paleologu, Nicolae Manolescu, Mircea Muthu, Ion Vartic, Marta Petreu, până la Vasile Dan, Ion Zubașcu, Mihail Gălățanu ș.a., aproximațiile noastre critice propun cititorului anumite ipoteze de lectură în legătură cu cărți recent apărute, sau în legătură cu identitatea spirituală a unui autor. Structura ternară a cărții (*Profiluri, Lecturi, Shortcuts*), chiar dacă poate părea artificială sau aleatorie, sugerează protocolul critic căruia i se subordonează textele, de la profilul cu caracter de generalitate mai apăsător, la cronică literară sau recenzie în care reacția rapidă e cea care are preeminență. Analizele noastre, punctuale cele mai multe, se concentrează asupra unor cărți *anume* (de poezie sau critică literară), selectate pe criterii de afinitate; ele sunt constituite așadar pe baza unor lecturi predilecte, ale

cărților unor scriitori de care m-am simțit și mă simt atras în continuare. Menționez că textele cuprinse în această carte au apărut pentru prima oară în reviste literare românești la care am colaborat în ultimul timp (*Vatra, România literară, Apostrof, Contemporanul, Tribuna* etc). Nu am intervenit în texte, decât pentru a corecta unele erori sau pentru a înlătura câteva repetiții supărătoare. Altfel, le-am lăsat așa cum au fost scrise, cu speranța că ele, aproximative cum sunt, dau o oarecare sugestie despre ritmul și evoluția literaturii române de azi.

Autorul

I.
PROFILURI

N. STEINHARDT – DRUMUL SPRE ADEVĂR

„Colportor intelectual de elită” (I. Negoïtescu), N. Steinhardt reprezintă, în literatură română contemporană, cazul unui eseist ce a abordat o tematică eterogenă, de la artă, la literatură, religie sau morală. Inteligența și erudiția par să fie atuurile esențiale ale lui N. Steinhardt, dublate însă de o generozitate care îl împiedica să dea judecăți critice ferme sau prea severe. *Incertitudini literare* (1980), eseul monografic *Geo Bogza* (1982), *Critica la persoana întâi* (1983), *Escale în timp și spațiu* (1987), *Prin alții spre sine* (1988), *Monologul polifonic* (1991), *Dăruind vei dobîndi. Cuvinte de credință* (1992), *Primejdia mărturisirii* (1993) sunt cărți care l-au impus pe N. Steinhardt ca pe unul dintre cei mai înzestrați esești ai literaturii române postbelice. Reputația lui N. Steinhardt după 1990 se datorează mai ales *Jurnalului fericirii*, scriere memorialistică și eseistică derivată din experiența carcerală a autorului. Amplitudinea tematică a spiritului critic îl încadrează pe N. Steinhardt în categoria eseștilor, cu o capacitate sporită de a asimila în pagina proprie idei, teorii, principii și metode de o mare diversitate, cărora le conferă, însă, acuitatea propriei sale sensibilități atente la nou, la inedit. Eseistul apreciază valoarea culturii, în mod paradoxal oarecum, din perspectiva energiilor vitaliste pe care le adăpostește: „Cultura, când este adevărată și lipsită de farfastăcuri solemne, este un imn de laudă adus

vieții. Nu este mai puțin caldă, vivace, puternică, decât viața însăși”. De altfel, chiar conceptul de „trăirism” este, pentru N. Steinhardt deposedat de orice aură negativă, considerând că „prin trăirism nu s-a înțeles și nu trebuie să se înțeleagă decât afirmarea indisolubilității cuplului viață-cultură”. Încercând să identifice și să explice „misterul” operei lui N. Steinhardt, Valeriu Cristea observă că N. Steinhardt „e un anti-purist prin excelență. N. Steinhardt practică o critică adevărată fără a se gândi să se oprească, să se limiteze la ea, fără a se lăsa îngrădit, ca un rob, în domeniul strict al acesteia. E un extraordinar critic care refuză (mai exact spus: nu poate) să fie *numai* critic. El este și un extraordinar moralist, dar și filosof, jurist, istoric, sfătuitor, îndrumător, aproape predicator, om care vrea să edifice”.

Critica pe care o practică N. Steinhardt este ea însăși una vitalistă, cu inserții ale trăirii sincere, este o formă de critică în care empatia este modalitatea fundamentală de comunicare/ comuniune cu opera literară. Pe de altă parte, prin actul critic eul contemplator se caută cu fervoare pe sine în oglinda textului, revelându-și adevăratele impulsuri și elanuri („această dragoste fierbinte, această atracție irezistibilă, această nevoie aproape fizică de libertate și acest sacru dezgust pentru fățarnicie” sau „Neteama, dragostea de libertate, sfruntarea josniciei și mărunțișurilor pornite să ne destrame sufletul și să ne transforme în ceea ce Bergson, atât de plastic a definit, realul dedat după mecanic”). Reliefând principalele dominante ale eseistului, Gh. Grigurcu remarcă: „Precum un seismograf, scriitura lui N. Steinhardt divulgă un temperament romantic, curios, trepidant, *viu*, până la grafia însăși a emoției în stare pură. Subiectivitatea e, așadar, în floare, pe latura ei cea mai vulnerabilă, mai expusă ochiului filistin ori numai frigid, în ciuda normelor propriu-zis critice”. Efuziunile mai mult sau mai puțin sentimentale, ca expresie nudă a emoției în fața unei forme artistice abundă în eseurile lui N. Steinhardt („Așa, emoționat, ahtiat, nesățios, cu sufletul la gură, ce n-am văzut”; „Mi-e drag de tramvaiele

acestea harnice și spilcuite: copilărește, nebunește, paradisiac”; „Parcă văd Parisul pentru întâia oară. Uimit îmi dau seama că eram de mult îndrăgostit. Îmi vine a mă opri, a săruta zidurile, a dezmierda pietrele pavajului”). Într-un fragment în care e evocat Parisul, tonalitatea capătă un timbru euforic, de extremă autenticitate a scriiturii, prin care e surprinsă dialectica rezumativă a camuflării și dezvăluirii, a redării sugestive și a simbolisticii suave a unui spațiu geografic încărcat de conotații culturale și livrești incontestabile: „Nu se mai ascunde, nu se mai ferește; cu mărinimie îmi acordă totul. Se despoaie pentru nevrednicul și ticălosul de mine, mă ferește și mă înalță dăruindu-mi să desprind cu ochi tâmpi incomparabile priveliști de natură a entuziasma, a răpi, a înnebuni sufletul și mintea și inima și cugetul și «persoana» și fantezia și rărunchii și toate colțurile și cotloanele din trupul și psihia alesului”. Vigoarea vitalistă cu care sunt percepute valorile culturale este, însă, temperată de anumite criterii și norme etice subiacente, neconvenționale, deloc rigide, care au, la rândul lor, un fundament afectiv riguros determinat. Sinceritatea, de pildă, este limitată de conturul fragil al personalității individuale, de diversitatea afectelor singularizate la nivelul individualității creatoare: „Excesiva pedalare a sincerității, darea cu voracitate pe față a tuturor nevolniciilor și turpitudinilor personale sau înconjurătoare mi s-a părut o caracteristică puțin îmbietoare a literaturii contemporane”. Referindu-se la „școala de la Păltiniș” și la elitismul cultural care se practica acolo și care condamna la neființă tot ceea ce nu cade sub spectrul filosofiei celei mai elevate, N. Steinhardt e drastic în formulări, chiar dacă acestea camuflează sancțiunea sub faldurile unui stil ceremonios-ecclesiastic: „Așa-i și la Păltiniș, la 1600 m. altitudine, întocmai ca pe vârfurile creștelor unde se înălțau castelele nobililor cathari convinși că doar ei – știutorii, curățiții – dețin cheile tainelor și nu-s orbi și prisoselnici. Iar ceilalți toți, băcanii și gloatele de nefilosofi care, *mutatis mutandis*, nici măcar *Fenomenologia spiritului* nu o cunosc și desigur nici pe Kant din

scoarță-n scoarță nu l-au citit în ediția (de nădejde) a lui E. Cassirer? *Vor vedea*. Pierduți, fatalmente pierduți, sortiți pieirii și morții veșnice, iremediabilului întuneric”.

Stilul eseurilor lui N. Steinhardt e structurat din perspectiva unei dualități funciare, care pune în cumpănă, pe de o parte, aspirația spre frumos, cultul formelor apolinice, reveria livrescă și, pe de altă parte, sensibilitatea romantică, elementarismul, avânturile dionisiace spre cuprinderea vitalistă a culturii și a naturii depotrivă. Structuraliștii sunt, de pildă, sancționați în cuvinte cu sonuri arhaizante, în tonalități aspre, în care timbrul elegiac și cel biblic fuzionează („Au înviat Oronte și Trissotin, mai înfiți, mai intransigenți ca altădată! Și invocând vocabule științifice de care prietenii și mentorii femeilor savante, nenorociții de ei, nu dispuneau. Acum să vezi țâfnă, zăvorâtă într-un lexic sacrosanct! Și toți cei care nu aderă la el sunt deîndată meniți anatemei, desconsiderării și prăvălirii într-un secol așezat sub semnul batjocurii. Să nu gândiți că vorbesc în deșert”. Pe de altă parte, eseistul își exprimă, în termeni fără echivoc, disponibilitatea la nou, la inovațiile modernității, refuzând orice prejudecăți estetice, ca și ancorarea în convenții, în tipare constrângătoare, lipsite de orice valoare epistemologică: „Iaca nu judec să fie așa. Am adevărit, cred, că îndrăgesc din toată inima literatura și arta vremii pe care mi-a fost dat a o apuca; nu am prejudecăți estetice, cu poezia cea mai nouă mă împac de minune, cu pictura, cu muzica așijderea. Dar de prețiozitate, de savantlâc, de adoptarea obligatorie a unui limbaj ritual (socotit ca singur deținător al unei exprimări elegante și cu drept de ieșire în lume) nu mă las impresionat, intimidat, băgat în sperieți. Vorba ceea, pe unde a strâns necuratul surcele, eu am tăiat lemne și de orice fel de *newspeak* (a fost o Sorbonă pozitivistă și sociologică, acum e una fenomenologică și structuralistă) – oricât de neiertătoare și dichisită – nu mă tem. Și nu-s gata să bat metanie la orice altar”.

Atuul scriiturii eseistice a lui N. Steinhardt este, în fapt, și elementul său de vulnerabilitate: patosul,

transformat uneori în retorism, conduce la o scriitură inflamată, în care jocul afectelor preface subiectul ce urmează a fi tratat în simplu pretext pentru efuziuni exaltate, precum în fragmentul care urmează, în care eseistul își exprimă satisfacția reeditării operelor lui Mircea Eliade: „Bucuria, desigur, nu a fost numai a mea, ci a tuturor criticilor sau simplilor cititori (mai ales tineri) dornici (ahțiați ar fi mai corect) de literatura autentică, de scrieri nefalsificate, nedecolorate, nespălăcite, neîndobitocite, nedezonorate de legea imitației, legea servilității, legea conformismului, legea prudentei închideri a ochilor și grijuliei astupări a urechilor, legea supraconștiințiozității în aplicarea unor directive plecate de la organe inferioare, precum și de alte aprige și nemuritoare legi și principii înzestrate cu stăpânire în conurile de umbră prin care – asemenea sistemului solar când străbate spații galactice avute în pulbere cosmică – istoria, vai, trece”. E limpede că tentația eticismului, a moralizării sfătoase, pe care o întâlnim în nu puține dintre paginile lui N. Steinhardt se concretizează într-un ton extrem de plastic, ce adună în sine și imageria apocaliptică, și recursul la austeritate, și dinamica unei reflexivități ce cultivă cu obstinație echilibrul metodologic, punând accentul asupra ideii deontologiei scrisului: „Vai de omul de cultură care nu e întrucâtva și înțelept – și cărturar, în sensul dat cuvântului de vechile noastre texte. Deîndată îl pasc monomania și ticăloasa răceală a scribului și fariseului! Iar informația și necesitatea nu-s totuna cu libertatea. Sărac de maica ăluia de judecă așa. Informația e auxiliar, unealtă de lucru, slujnică (...). Fiți deci tare pe avantajoasa poziție adoptată. Nu vă lăsați amăgit și tulburat de enunțări tăioase. Obrăznicia nu-i recomandabilă în viața de toate zilele. Acolo-s bune respectul, cuviința, amabilitatea. În domeniul ideilor nu-i tot așa: aici rostirile și sloganele găunoase va să fie – cu hotărâre și necruțare – înfruntate, ba, de este trebuință, demascate, despicate, spintecate, ca balaurii: pulverizate. Praful și cenușa să se aleagă de ele!”. Spiritualizate, eseurile lui N. Steinhardt se impun mereu prin nevoia de a

dimensiona exact o calitate, o însușire umană, un țel, dar și prin recursul la spiritul metodic, capabil să disocieze, să impună limite, să sugereze diferențe („Simpla claritate sprintară și trufașă, îndărătnică, acaparatoare e o utopie, iar întunericul de care pomenește Thomas More se poate să fie un țel științific, adică o strădanie omenească dură și modestă în drumul spre adevăr, drum în cursul căruia ușor te poți rătăci prin desigurii și te pierde ori de câte ori nu iei aminte la înșelătoarele aparențe, la curse și momeli”).

Scriitura eseistului nu e deloc ocolită de morbul ironiei, o ironie ceremonioasă și delicată, întoarsă uneori asupra-și, sau, alteori, mordantă, casantă, putându-se bănuși, sub masca cerebralității reticente, incisivitatea („Să fie bucuroși cei în cauză de binele pe care-l fac, din minunatele cunoștințe pe care le-au deprins, de talanții lor puși la dispoziție și nerămași strânși în ștergare, dar să nu le fie străină nici smerenia și nici compasiunea (o cât mai largă, binevoitoare, mărinimoasă compasiune) pentru mai puțin dăruții decât ei, pentru acei care-și petrec găunoasa lor existență într-o superficialitate, eseistică, literatură și alte diverse forme de amăgire”). Textele cu caracter teologic ale lui N. Steinhardt (*Dăruind vei dobândi, Cartea împărtășirii* etc.) se impun printr-o anume austeritate a frazării, prin recursul – cu măsură și echilibru – la alegorie, simbol și metaforă în desemnarea unor figuri biblice sau a unor trepte ritualice în devenirea spiritual-religioasă a ființei umane. Raportarea la Iisus Hristos e transcrisă în registrul gravității și al solemnului: „Hristos este întotdeauna paradoxal și acționează fără greș în mod neașteptat. Pascal spune că dacă Dumnezeu există, El nu poate fi decât *straniu*. Fapt este că Hristos în viața pământească a acționat întotdeauna altfel decât ne-am fi așteptat. Unde noi credeam că nu are ce căuta, acolo se află. Cu cine credeam că n-are să stea de vorbă, cu acela stă. Parcă dinadins, spre a ne scandaliza, a ne trezi din orbire, din obișnuință, din tabieturi spirituale, pentru a ne șoca (așa cum și *zenul* concepe procedeele *satori* spre trezirea insului din somnolență la cunoașterea adevărului)”. Problematika teologică este

pentru eseistul N. Steinhardt una fundamentală. Cu precizarea că ea este percepută dintr-o perspectivă cu totul atipică, operele sale cu caracter religios fiind confesiuni de un autentic patos al apropierii de sacralitate. Pentru N. Steinhardt centralitatea este reprezentată de Divin, de transcendent, de spațiul sacru la care ființa umană aderă prin cuminecare. În concepția lui N. Steinhardt între etic și estetic relația este de consubstanțialitate. În acest fel, denunțarea „pactului cu diavolul” la care s-au dedat unii scriitori ce au slujit regimul comunist are, pentru eseist, calitatea unei detente morale purificatoare, capabilă să ofere un remediu eficient amneziei vinovate de care mai suferă mulți scriitori de ieri și de azi.